

Оксана Вербіцька,

кандидат філософських наук, старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
вул. Володимирська, 62, Київ, 01033, Україна
e-mail: xenaver@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1459-954X>

**Т. Г. ШЕВЧЕНКО У ДОСЛІДЖЕННЯХ ВЧЕНИХ
НАН УКРАЇНИ В 1945 Р.**

На основі аналізу документальних ресурсів Архівного фонду НАН України (далі – АФ), а також наукових матеріалів здійснено реконструкцію розвитку шевченкознавчих досліджень установами Академії наук у 1945 р. Історико-джерелознавче дослідження підтвердило, що в цей період тривало наукове вивчення спадщини Т. Шевченка в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка, Інституті мовознавства ім. О. О. Потебні, Інституті мистецтвознавства, фольклору та етнографії, Бібліотеці АН УРСР. Визначено тематичний спектр розроблюваної шевченківської проблематики, зокрема, текстологічних, біографічних, етнографічних та мистецтвознавчих питань.

Особливе місце належало висвітленню патріотичної тематики у творах та загальносвітового значення творчості Т. Шевченка. Відзначено підготовку до публікації трьох томів академічного повного видання творів Т. Шевченка, наукових статей та розвідок, участь вчених у розробці пропозицій щодо повернення Державного музею Т. Г. Шевченка до складу АН УРСР, в урочистих заходах на вшанування пам'яті Т. Шевченка та в популяризації творчості поета серед громадськості читанням лекцій і доповідей у госпіталях, в установах та університетах, влаштуванням наукових заходів як в Академії наук, так і у всеукраїнському масштабі. Подано інформацію про труднощі здійснення наукової роботи в повосенних обставинах та опублікування вже підготовлених шевченкознавчих праць через руйнацію поліграфії України. Зроблено висновок про високий рівень репрезентативності інформації звітних документів установ НАН України зазначеного періоду для встановлення основних напрямів шевченкознавчих досліджень.

Ключові слова: архівні документи, шевченкознавство, НАН України, твори Т. Шевченка.

Шевченкознавчі дослідження в НАН України не припинялись упродовж усієї історії існування чільної наукової установи України, вчені якої зробили значний внесок у розробку творчої спадщини класика вітчизняної культури. Реконструкція розвитку цих студій має важливе значення для гуманітарних дисциплін, українознавства, розвою культурних та освітянських практик.

Аналіз досліджень і публікацій. Серед найбільш інформативних із цього питання варто згадати видання «Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. 1926–2001: Сторінки історії, 75» (Київ, 2003), «Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. – 75, 1930–2005: Матеріали до історії» (Київ, 2005) та «Історія Академії наук Української РСР. Книга перша» (Київ, 1967). Проте питанням розвитку шевченкознавчих досліджень у 1945 р. науковцями не було приділено належної уваги. Окремі відомості знаходимо у збірнику документів і матеріалів «Історія НАН України. 1941–1945» та у бібліографічних дослідженнях.

З огляду на це **метою розвідки** є звернення до документальних ресурсів АФ України, щоб висвітлити процес шевченкознавчих досліджень в установах Академії наук, популяризації літературної, мистецької спадщини Т. Шевченка, підготовки і проведення шевченківських днів тощо. **Завданням** є з'ясувати рівень інформативності архівних джерел, бібліотечної та бібліографічної інформації, щоб доповнити відомості, які містяться у документальних масивах. **Методологія** дослідження ґрунтується на застосуванні як загальнонаукових, так і спеціальних наукових методів, зокрема «внутрішньої» та «зовнішньої» критики джерел, та на міждисциплінарному підході до вивчення дотичних до теми наукових ресурсів. **Новизна** пропонованої праці зумовлена тим, що цілісний розгляд процесу наукових досліджень у галузі шевченкознавства в 1945 р. у наукових установах НАН України досі не привертав до себе уваги дослідників.

Виклад основного матеріалу. З визволенням України на початку 1944 р. відбулась реєвакація АН УРСР з Башкирської АРСР та області РРФСР – спочатку до м. Москва, а в квітні – травні – і до Києва. Наукові установи, зокрема і в галузі вивчення шевченкознавства, розгорнули роботу з розбору повернутих з евакуації фондів і наукових матеріалів, відновлення приміщень, устаткування бібліотек. Установи АН УРСР побачили в Києві пограбовані бібліотеки, зруйновані приміщення, знищені музейні експонати і вітрини, понівечене обладнання, меблі – все, що не було вивезене під час евакуації. Фонди Бібліотеки АН УРСР у воєнний час були частково конфісковані й вивезені до Німеччини, а потім вона перетворилась на комбінат, де були зібрані фонди частини академічних

бібліотек і бібліотек закладів вищої освіти [14], і з поверненням до України перед науковцями постало велике завдання упорядкування і каталогізації її книжкового і рукописного зібрання.

Одним з основних завдань Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР, що відновив свою діяльність у Києві, було вивчення життя і творчості Т. Шевченка, наукове видання його творів, дослідження міжнародних літературних зв'язків класиків культури. Напередодні активних бойових дій в Україні під час Другої світової війни результатом систематичної роботи колективу вчених стало завершення перших двох томів нового академічного видання творів Т. Шевченка в десяти томах. Розпочалася підготовка III і IV томів цього видання, у якій взяли участь академіки П. Тичина, М. Рильський і О. Корнійчук. Робота над творами Т. Шевченка фактично започаткувала текстологічне дослідження спадщини класика та зосередження майже всіх його рукописів в АН УРСР.

Шевченкознавчі дослідження здійснювались і вченими Львівського відділу цього інституту. На основі багатьох нових архівних даних, невідомих колишнім біографам Т. Шевченка, вченими створювалася нова біографія, вивчалася місце Т. Шевченка в сучасному йому українському літературному русі, ідейно-художній розвиток, поетична майстерність, зв'язки з народнопоетичною творчістю. Необхідні були й підручники та посібники для освітніх закладів, науково-популярні видання.

З поверненням до України в інституті було створено відділ шевченкознавства, його основна робота зосереджувалась на підготовці до видання академічного зібрання творів Т. Шевченка у десяти томах, розпочатого у довоєнні роки. 8 грудня 1944 р. Президія АН УРСР розглянула доповідну записку директора Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка академіка О. Білецького і своєю постановою затвердила рішення про відновлення роботи над цим виданням [1, арк. 236–244; 11, с. 154]. Згідно зі звітом Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка у 1945 р. у відділі шевченкознавства працювали: заввідділу кандидат філологічних наук Є. Кирилук, кандидат філологічних наук П. Приходько, виконувач обов'язків старшого наукового співробітника Д. Косарик та молодший науковий співробітник Л. Безпалько [3, арк. 3]. В аспірантурі першого року навчання на той час навчався майбутній відомий шевченкознавець Г. Вервес. До шести основних напрямів роботи інституту входила тема «Наукове видання творів класиків української літератури», зокрема підготовка академічного видання творів Т. Шевченка. Працю вчених ускладнювало знищення під час війни унікальної бібліографічної картотеки (україніка, шевченкіана), яку створював упродовж семи років науковий колектив інституту [8, арк.

2–7; 10, с. 365]. У звіті про діяльність у 1945 р. зазначено, що здійснено перевірку всіх підготовлених в евакуації матеріалів до т. V («Щоденник») і розпочато роботу над матеріалами до т. VI («Листування»), проте друкування укладених томів академічного видання не ведеться [3, арк. 7]. Через дуже обмежені можливості зруйнованої німецькими загарбниками поліграфічної промисловості інститут не міг передати до друку вже підготовлені III, IV і V томи творів Т. Шевченка загальним обсягом майже 100 друкованих аркушів, «щоб цим самим продовжити, а далі й закінчити наукове видання найвизначнішого українського поета-демократа, попит на твори якого зараз особливо великий, як це ми бачимо з тих листів, що одержує наш інститут від найрізноманітніших осіб з усіх кінців Радянського Союзу» [3, арк. 12]. Відзначимо, що Академія наук виносила на розгляд Бюро РНК УРСР питання про академічне видання творів Т. Шевченка – постановою Президії АН УРСР від 6 липня 1945 р. було доручено академікові М. Птусі 1 серпня 1945 р. доповісти директивним органам про необхідність поновлення його друку [2, арк. 108–124]. Через брак поліграфічної бази публікація вже укладеного біобібліографічного збірника Г. О. Лазаревського «Шевченко в житті» та наукових праць співробітників, які виконали цілу низку тем, також затримувалась.

1945 р. можна охарактеризувати як рік активізації наукового життя інститутів, організації і проведення систематичних наукових засідань і конференцій як внутрішньоінститутського, так і ширшого, загальноукраїнського, масштабу, що мали характер популяризації досліджень. Зокрема, вченою радою Інституту літератури ім. Тараса Шевченка в галузі шевченкознавства було розглянуто питання про хід підготовки наукового видання творів Т. Шевченка та про роботу літературно-художніх музеїв, серед них і музею Т. Г. Шевченка. У відділі шевченкознавства відбулося 16 засідань, на яких вчені інституту та позаштатні наукові співробітники зачитували доповіді, що стосувалися їхніх наукових досліджень. Загалом зачитано 14 наукових доповідей: дві доповіді на тему «Спірні питання біографії Шевченка» (кандидат філологічних наук Є. Кирилюк), «Важливі факти з листування Шевченка» та «Основні принципи наукового опису автографів Шевченка» (старший науковий співробітник, кандидат філологічних наук О. Назаревський), «Перша подорож Шевченка в Україну», дві доповіді «Шевченко в 1844 і 1845 рр.» та «Шевченко і [О. С.] Пушкін» (старший науковий співробітник Д. Косарик), дві доповіді на тему «Шевченко в житті» (Г. Лазаревський), також науковці інших установ зачитали доповіді: «Шевченко і 1812 рік» (науковий співробітник Центрального державного історичного архіву України Г. Гербільський), «Біографія Тараса Шевченка»

(кандидат філологічних наук П. Приходько), «Шевченко і Вітчизняна війна» (науковий співробітник Державного музею Т. Г. Шевченка Л. Внучкова), «Бібліографія шевченкіани» (директор Бібліотеки АН УРСР Ю. Меженко), «Значення художньої літератури і зокрема Шевченкової творчості у вихованні «Молодої гвардії»» (Д. Косарик) [3, арк. 16]. Отже, можна констатувати широкий тематичний спектр доповідей і відповідно досліджень цього періоду та залучення до обговорення розробки Шевченкової творчості позаакадемічних вчених.

Науковці Львівського відділу інституту літератури в 1945 р. також інтенсивно працювали в умовах повоєнного часу. Індивідуальні статті про Т. Шевченка підготували старші наукові співробітники М. Пархоменко та І. Романченко. Крім того, І. Романченко завершив розділ «Драгоманов і Шевченко» праці «Драгоманов – літературознавець», у якому розглянув тенденції трактування спадщини Т. Г. Шевченка літературними критиками 70–80-х років XIX ст. Питання взаємовпливу літератури й фольклору висвітлював старший науковий співробітник Г. Нудьга в праці «Поширення серед народу пісень українських поетів» про народні переробки творів Т. Шевченка. Велику вагу мала науково-популяризаційна робота співробітників відділу шевченкознавства: І. Романченко підготував доповіді про творчість класика для поранених бійців львівського гарнізонного шпиталю, у березні 1945 р. на науковій сесії львівських установ АН УРСР, присвяченій пам'яті Т. Шевченка, доповіді зробили Г. Нудьга, І. Романченко, М. Пархоменко [3, арк. 22–31].

Серед організованих інститутом наукових засідань, що відбувалися за участю культурних і громадських організацій у м. Київ, варто згадати відзначення в березні 1945 р. шевченківських днів. На засіданні з доповідями про поетичну та громадську діяльність Т. Шевченка виступили Є. Кирилюк, Д. Косарик, Г. Лазаревський та ін.

Звернення до бібліографічних покажчиків шевченкознавчої літератури допомогло виявити опубліковані у 1945 р. наукові праці та повідомлення у пресі співробітників інституту. Зокрема, за редакцією С. Маслова і Є. Кирилюка було видано «Нарис історії української літератури» (Видавництво АН УРСР, 1945), до двох підрозділів якого («Література першої половини XIX ст.» та «Література другої половини XIX століття») складовою частиною увійшли нариси Є. Кирилюка про творчість Т. Шевченка; також Є. Кирилюк опублікував статтю «Бібліографія Шевченкіани» («Вісті Академії наук УРСР», 1945, № 6). Завідувач відділу рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка кандидат філологічних наук М. Грудницька опублікувала статтю «Рукописна спадщина

Шевченка» («Вільна Україна», 10 травня 1945, № 96), у ній повідомлялося про альбоми малюнків Т. Шевченка із записами народних пісень, що зберігаються в рукописному відділі інституту. Завідувач відділу української літератури XIX ст. професор О. Дорошкевич у праці «Українська культура в двох столицях Росії. Історично-літературний нарис» (Київ, Держвидав України, 1945) дослідив вплив на творчість Т. Шевченка навчання в Академії мистецтв. Того ж року вийшли друком його статті «Шевченко і слов'янський світ» («Радянська Україна», 1945, № 48), «Друг України» («Література і мистецтво», 25 січня 1945, № 3) та «Два поети (Шевченко і Міцкевич)» («Літературна газета», 29 листопада 1945, № 34). Старший науковий співробітник відділу шевченкознавства Д. Косарик опублікував статтю про перебування Т. Шевченка в м. Київ у 1843, 1845–1847 та 1859 роках, повідомлення «Київ у житті Шевченка» – про зроблені ним малюнки Києво-Печерської лаври та Видубицького монастиря («Київська правда», 10 березня 1945, № 46), статтю «Переяславська осінь» («Молодь України», 10 березня 1945, № 48), де згадується про малюнки Т. Шевченка. Г. Лазаревський опублікував статтю про Т. Шевченка і братів Лазаревських «Брати Лазаревські» («Україна», 1945, № 3); старший науковий співробітник відділу історії української літератури XIX ст. І. Пільгук – статті «Вплив Шевченка на культурно-громадське життя Західної України» («Вільна Україна», 11 березня 1945, № 50), «Шевченко і слов'янські народи» («Українська література», м. Уфа, 1945, № 3), «Шевченко на Заході» («Література и искусство», м. Ленінград, 1945, № 8); старший науковий співробітник І. Романченко – повідомлення «Виставка малярської спадщини Т. Г. Шевченка [у Львові]» («Вільна Україна», 6 травня 1945, № 68) [9, с. 500; 13, с. 205].

Як зазначалось у звіті, до вагомих досягнень інституту в 1945 р. порівняно з попередніми належало значне збільшення й розширення опрацьованої тематики, сумлінніше та науково досконаліше виконання запланованих тем. Зріс авторитет інституту як провідної науково-дослідної установи України у галузі літературознавства, все частіше до нього зверталися по консультації керівні державні і громадські установи – Народний комісаріат освіти УРСР, комітети РНК УРСР у справах вищої школи, культурно-освітніх установ, мистецтв, а також університети, державні видавництва. Цього ж року Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка ініціював клопотання до Президії АН УРСР про повернення у його відання Літературно-художнього музею Т. Г. Шевченка, підпорядкованого у 1944 р. РНК УРСР [2, арк. 78–93]. Згодом, у 1951 р., цей музей було передано до складу АН УРСР.

Звіт Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні за 1945 р. містить інформацію про підготовчі роботи та початок безпосереднього укладання словників і, зважаючи на те, що відповідно до «Плану науково-дослідних робіт АН УРСР на 1946–1950 рр.» підготовку «Словника мови Т. Г. Шевченка» було передбачено у 1946 р. [6, арк. 53–58], можна припустити, що в 1945 р. вже працювали над ним. Співробітники інституту проводили культурно-масову роботу в шпиталях. Зокрема, у палатах підшефного шпиталю по чотири лекції-бесіди на тему «Творчість Т. Г. Шевченка» провели директор Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні академік Л. Булаховський і старший науковий співробітник М. Бойко [4, арк. 31]. На наукових сесіях Київського державного університету виконував обов'язків старшого наукового співробітника В. Ільїн зачитав доповідь «Емоційна стихія у порівняннях Шевченка» (опублікована у збірнику університету «Наукові конференції, присвячені розвитку науки і культури на Україні», 1945, вип. I). До публікації у збірнику праць інституту «Наукові записки» (т. 2–3, опубліковано в 1946 р.) у галузі шевченкознавства були підготовлені статті докторанта Т. Зайцевої «Із студій над мовою Шевченкового Кобзаря», доцента Дніпропетровського державного університету В. Ващенка «Народна приказка в творах Шевченка». Академік Л. Булаховський у праці «Виникнення та розвиток літературних мов» зосередив увагу, зокрема, на висвітленні світового значення творчості Т. Шевченка і питанні мови творів класика [4, арк. 33–34].

Серед мовознавчих публікацій зауважимо також підготовку до друку «Нарисів з історії української мови» старшого наукового співробітника інституту, доктора філологічних наук М. Грунського [4, арк. 34]. Ідеться про редагування М. Грунським і підготовку до друку у видавництві «Радянська школа» праці Г. А. Левченка «Нариси з історії української літературної мови першої половини XIX ст.» (Київ, Харків, 1945). У передмові до видання «Від редактора» М. Грунський зазначає, що в ньому представлено виклад частини незахищеної кандидатської дисертації викладача Київського державного університету, мовознавця Г. Левченка, який помер у 1944 р. [12, с. 1]. До праці увійшов значний за обсягом розділ «Значення Шевченкового “Кобзаря” в історії розвитку української літературної мови». Публікація дала змогу не втратити, донести цей науковий доробок у галузі шевченкознавчих студій до дослідників нашого часу. Рукопис Г. Левченка зберігається у фонді М. Грунського в Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України [18].

В Інституті мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР під керівництвом академіка М. Рильського працювали відомі шевченкоз-

навці – заввідділу словесного фольклору член-кореспондент П. Попов, заввідділу образотворчого мистецтва Б. Бутник-Сіверський, старший науковий співробітник відділу образотворчого мистецтва Я. Затенацький. Колектив інституту досліджував фольклор – думи, історичні пісні, казки, оповідання тощо, історію фольклористики, і до тематичного плану творчість Т. Шевченка як окрема проблема не входила. Однак у звіті цієї установи за 1945 р. повідомляється, що старший науковий співробітник відділу образотворчого мистецтва, мистецтвознавець Я. Затенацький завершив дослідження архівних документів, матеріалів та малюнків Т. Шевченка серії «Старий Київ» і довів, що малюнок «Церква всіх святих у Києво-Печерській лаврі» є оригінальним твором Т. Шевченка, а не М. Сажина, як вважалося раніше. На основі цього дослідження було підготовлено працю «Невідомий твір Т. Г. Шевченка» [17, с. 90] та повідомлення в газеті («Література і мистецтво», 29 березня 1945, № 11). Також, згідно зі звітом, вчений написав у 1945 р. статті «Тема відбудови у творчості Шевченка» і «Художники – друзі Шевченка» [5, арк. 35]; останню працю надруковано в газеті «Радянське мистецтво» (11 серпня 1945, № 19), у ній йдеться про дружбу Т. Шевченка з художниками І. Сошенком, І. Зайцевим, О. Агіним, А. Мокрицьким та Г. Честахівським [13, с. 205]. Б. Бутник-Сіверський зібрав численні архівні документи і матеріали на тему «Художники – вихованці Академії мистецтв у першій половині XIX ст.», на підставі вивчення яких згодом опублікував працю під назвою «Роль Петербурзької Академії мистецтв у розвитку освіти на Україні у першій половині XIX століття» (1958). Крім того, у зазначеному звіті повідомляється про роботу відділу образотворчого мистецтва з упорядкування архівного рукописного фонду відомого шевченкознавця Ф. Ернста, що зберігався в бібліотеці цього інституту [5, арк. 36].

У Бібліотеці АН УРСР основним завданням повоєнного року постало відновлення бібліотечних фондів і каталогів, однак у цей час розпочалася розробка «Бібліографії української книги 1798–1914 рр.», складовою частиною якої була шевченкіана. Про цю роботу повідомлялось у листах директора бібліотеки Ю. Меженка до Я. Дашкевича [15, с. 194].

Шевченківські роковини у Києві в 1945 р. урочисто відбувалися протягом 9–13 березня. На заході в приміщенні театру ім. І. Франка 9 березня академік О. Білецький зробив доповідь на тему «Т. Г. Шевченко – великий поет українського народу» [19, с. 89]. Президія АН УРСР на засіданні 9 березня 1945 р. ухвалила скликати Загальні збори АН, присвячені шевченківським дням, 13 березня 1945 р. [2, арк. 31–35 зв]. Про перебіг цих зборів повідомляла газета «Радянська Україна» [16]. У президії зборів – академіки

О. Палладін, М. Рильський, М. Птуха, М. Гришко, член-кореспондент академії П. Погребняк. Після вступного слова віцепрезидента АН УРСР О. Палладіна виступив М. Рильський з доповіддю «Наш Шевченко», який наголосив: «...Шевченко втілював у собі найкращі риси українського народу. Шевченко наш. Все те світле, все те високе, що приніс він нам, ми зберігаємо і будемо зберігати, як свящину», «велична постать Тараса йшла і йде в лавах наших бійців у гromі і димі визвольних боїв, і буде разом з нами... будуючи нове життя». Після доповіді відбувся концерт, у якому твори Т. Шевченка виконали найкращі митці Києва (див. рисунок). Про ці події директор Інституту української літератури ім. Т. Г. Шевченка академік О. Білецький у № 3 літературно-художнього журналу «Дніпро» опублікував статтю «Шевченкові роковини 1945 року» [7].

Рис. Програма Урочистих зборів Академії наук УРСР
з вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка (м. Київ, 1945).

Джерело: Інститут архівознавства НБУВ, ф. 22, оп. 2, спр. 143, арк. 64

Також варто згадати про стан господарчо-технічної бази установ та умови, у яких відбувалась щоденна робота науковців. Звітні документи

установ за 1945 р. свідчать про дуже скрутну ситуацію з приміщеннями та обладнанням. У приміщенні Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка в п'яти кімнатах працювали співробітники восьми відділів, на весь інститут було всього 20 столів при потребі у 60; та навіть те приміщення, що мав інститут, було у незадовільному стані: «двері без замків, вікна і двері обдерті... не обладнане електроосвітлення, потрібно устаткувати електролампи до кожного стола наукового співробітника» [2, арк. 21]. В Інституті мовознавства ім. О. О. Потебні бракувало стелажів і бібліотечних шаф, понад 250 тис. карток словникового відділу зберігалися у розрізних скриньках, частина з них зовсім не мала скриньок чи шаф для збереження, паперу не вистачало не лише для виготовлення карток для словникового відділу, а й для роботи загалом. Через нестачу опалення усі співробітники інституту впродовж 3,5 місяців скупчувались у трьох кімнатах. Відсутність електроосвітлення на початку 1945 р. також фактично скорочувала робочий день [4, арк. 38–40]. У звітних документах усіх установ згадувалась і нагальна потреба в доукомплектуванні кадрами. Повоєнні обставини діяльності Академії наук були надзвичайно складними, проте вчені-шевченкознавці активно продовжували дослідження, розпочаті до війни, та результативно розвивали нові актуальні напрями.

Висновки. У процесі дослідження найбільш інформаційно насиченими виявились звітні документи Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка (ф. 251, оп. 11, спр. 1), Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні (ф. 251, оп. 11, спр. 2), Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського (ф. 251, оп. 11, спр. 4), постанови Президії АН УРСР про вшанування пам'яті Т. Шевченка, а також публікації тогочасної преси. Аналіз наявної у документах інформації та застосування «внутрішньої» і «зовнішньої» критики джерел, міждисциплінарного підходу до бібліографічних та інших наукових ресурсів дали змогу встановити основні напрями шевченкознавчих досліджень у чільній науковій установі – НАН України – у період 1945 р. та окреслити історичний зріз розвитку шевченкознавства, що засвідчує інтенсивну роботу науковців у цей період. Укладались V та VI томи, проведено перевірку підготовлених до друку III та IV томів повного зібрання творів Т. Шевченка у десяти томах. Розвиток роботи над академічним виданням творів Т. Шевченка у 1945 р. та важливість його публікації для широких мас зумовив прийняття ЦК КП(б)У та РМ УРСР постанови 10 серпня 1946 р., якою офіційно було поновлено роботу над виданням, затверджено його редколегію і визначено план підготовки. Тематичний спектр розроблюваної шевченківської проблематики охоплює значне коло текстологічних, етнографічних та мистецтвознавчих

питань, дослідження епістолярію, принципів наукового опису автографів, розробку наукової біографії, актуальності творчості Т. Шевченка для України та світу; особливе місце у розвідках вчених посідало висвітлення патріотичних аспектів у творах Т. Шевченка; значним кроком для подальших наукових досліджень була розробка бібліографічної шевченкіани. З огляду на труднощі з друкуванням праць, у цей період значна увага вчених була зосереджена на виголошенні доповідей та лекцій, зокрема у шпиталях, що дало змогу відобразити проблематику досліджень вчених і популяризувати творчість класика української культури. Проведений бібліографічний аналіз підтвердив публікацію праць вчених і сприяв віднайденню додаткових відомостей, яких не було у звітних документах. Отже, складний період в умовах повоєнної України для академічного шевченкознавства став не лише перехідним від роботи в евакуації, а й продуктивним, що позначився широким розгортанням шевченкознавчих студій та закладенням підґрунтя для літературних, мовознавчих, мистецтвознавчих праць наступних років.

Список бібліографічних посилань

1. Архів Президії НАН України. Ф. 251. Оп. 1. Спр. 136.
2. Архів Президії НАН України. Ф. 251. Оп. 1. Спр. 183.
3. Архів Президії НАН України. Ф. 251. Оп. 11. Спр. 1.
4. Архів Президії НАН України. Ф. 251. Оп. 11. Спр. 2.
5. Архів Президії НАН України. Ф. 251. Оп. 11. Спр. 4.
6. Архів Президії НАН України. Ф. 251. Оп. Планова комісія, спр. 206.
7. Бібліографічний покажчик шевченкознавчих праць. 1860–2003 / уклад. В. І. Гнатенко. *Шевченкознавство в Київському національному університеті (1860–2003)*. Київ, 2004. URL: <http://kobzar.univ.kiev.ua/info/Monog/Lit.htm>
8. Державний архів Російської Федерації. Ф. 7021. Оп. 53. Спр. 158.
9. Історична Шевченкіана : бібліографічний покажчик / [упоряд.: Н. Вошецька, З. Мусіна, Т. Приліпко, Д. Стегній, К. Таранюк-Русанівський, О. Литвин]. Київ, 2016. 575 с.
10. Історія Національної академії наук України (1941–1945) : у 2 ч. Ч. 1. Документи і матеріали / упоряд.: Л. М. Яременко, С. В. Старовойт, О. М. Березовський, В. А. Кучмаренко. Київ, 2007. 808 с.
11. Історія Національної академії наук України (1941–1945) : у 2 ч. Ч. 2. Додатки / упоряд. : Л. М. Яременко, С. В. Старовойт, О. М. Березовський, В. А. Кучмаренко. Київ, 2008. 576 с.

12. Левченко Г. А. Нариси з історії української літературної мови першої половини ХІХ ст. Київ ; Харків, 1945. 144 с.
13. Література про Шевченка-художника. 1839–2012. *Шевченко-художник. Бібліографічний покажчик (1839–2012)* : у 2 т. Т. 1. / уряд. Н. І. Орлова, Л. І. Буряк, Б. А. Короленко. Київ : Пріоритети, 2013.
14. Малолетова Н. И. Библиотеки научных учреждений Киева в 1941–1943 гг.: киевские оккупационные архивы как документальная база исследования. *Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития*. 2005. Вып. 3. С. 280–297.
15. Сварник Г. Між Києвом і Львовом: Листування Юрія Меженка з Ярославом Дашкевичем (1945–1969). *Український археографічний щорічник*. 2009. Вип. 13/14. С.191–219.
16. Урочисті збори, присвячені Т. Г. Шевченку. *Радянська Україна*. № 51. 14 березня 1945 р.
17. Хроніка. *Вісті Академії наук УРСР*. 1945. № 2–3.
18. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Ф. 154. Оп. 1. Спр. 163.
19. Шевченківські дні в Києві 1945 р. *Вісті Академії наук УРСР*. 1945. № 2–3.

References

1. Archives of the Presidium of the National Academy of Sciences of Ukraine. Fund 251. Inventory 1. Units 136. Kyiv [in Ukrainian].
2. Archives of the Presidium of the National Academy of Sciences of Ukraine. Fund 251. Inventory 1. Units 183. Kyiv [in Ukrainian].
3. Archives of the Presidium of the National Academy of Sciences of Ukraine. Fund 251. Inventory 11. Units 1. Kyiv [in Ukrainian].
4. Archives of the Presidium of the National Academy of Sciences of Ukraine. Fund 251. Inventory 11. Units 2. Kyiv [in Ukrainian].
5. Archives of the Presidium of the National Academy of Sciences of Ukraine. Fund 251. Inventory 11. Units 4. Kyiv [in Ukrainian].
6. Archives of the Presidium of the National Academy of Sciences of Ukraine. Fund 251. Inventory Planning commission. Units 206. Kyiv [in Ukrainian].
7. Hnatenko, V. I. (Comp.). (2004). Bibliografichnyi pokazhchyk shevchenkoznavchykh prats. 1860–2003 [Bibliographic index of Shevchenko's works. 1860–2003]. *Shevchenko Studies at Kyiv National University (1860–2003)* [in Ukrainian]. URL: <http://kobzar.univ.kiev.ua/info/Monog/Lit.htm>
8. State Archive of the Russian Federation. Fund 7021. Inventory 53. Units 158 [in Russian].

9. Voshchevska, N., Musina, Z., Prylipko, T., Stehni, D., Taranyuk-Rusanivskyi, K., Lytvyn, O. (Comp.). (2016). *Istorychna Shevchenkiana: bibliografichnyi pokazhchyk* [Historical Shevchenkiana: bibliographic index]. Kyiv [in Ukrainian].

10. Yaremenko, L. M., Starovoyt, S. V., Berezovskyi, O. M., Kuchmarenko, V. A. (Comp.). (2007). *Istoriia Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy (1941–1945): Chastyna 1. Dokumenty i materialy* [History of the National Academy of Sciences of Ukraine (1941–1945): Part 1. Documents and materials]. Kyiv, 2007 [in Ukrainian].

11. Yaremenko, L. M., Starovoyt, S. V., Berezovskyi, O. M., Kuchmarenko, V. A. (Comp.). (2008). *Istoriia Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy (1941–1945): Chastyna 2. Dodatky* [History of the Academy of Sciences of Ukraine, 1941–1945: Part 2. Attachments]. Kyiv [in Ukrainian].

12. Levchenko, H. A. (1945). *Narysy z istorii ukrainskoi literaturnoi movy pershoi polovyny XIX st.* [Essays on the history of the Ukrainian literary language of the first half of the 19th century]. Kyiv ; Kharkiv [in Ukrainian].

13. *Literatura pro Shevchenka-khudozhnyka. 1839–2012* [Literature about Shevchenko as a painter. 1839–2012]. (2013). *Shevchenko as a painter. Bibliographic index (1839–2012)*. N. I. Orlov, L. I. Buryak, B. A. Korolenko (Comp.). (Vols. 1-2; Vol. 1). Kyiv : Priorytety [in Ukrainian].

14. Maloletova, N. I. (2005). *Biblioteki nauchnyh uchrezhdenij Kieva v 1941–1943 gg.: kievskie okkupacionnye arhivy kak dokumentalnaya baza issledovaniya* [Scientific Institutional Libraries of Kyiv in 1941–1943: Kyiv Occupation Archives as a Documentary Research Base]. *Biblioteki nacionalnykh akademii nauk: problemy funkcionirovaniya, tendencii razvitiya – Libraries of the National Academies Sciences: Problems Functioning, Development Trends*, 3, 280–297 [in Russian].

15. Svarnyk, H. (2009). *Mizh Kyievom i Lvovom: Lystuvannia Yurii Mezhenka z Yaroslavom Dashkevychem (1945–1969)* [Between Kyiv and Lviv: Correspondence of Yury Mezhenka with Yaroslav Dashkevich (1945–1969)]. *Ukrainskyi arkhografichnyi shchorichnyk – Ukrainian Archeographic Yearbook*, 13/14, 191–219 [in Ukrainian].

16. *Urochysti zbory, prysviacheni T. H. Shevchenku* [Akademia dedicated to T. Shevchenko]. (1945). *Radianska Ukraina – Soviet Ukraine*, 51, March 14 [in Ukrainian].

17. *Khronika* [Chronicle]. (1945). *Visti Akademii nauk URSR – News of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR*, 2–3 [in Ukrainian].

18. Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine. Fund 154. Inventory 1. Units 163 [in Ukrainian].

19. *Shevchenkivski dni v Kyievi 1945 r.* [Shevchenko's Days in Kyiv in

1945]. (1945). *Visti Akademii nauk URSS – News of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR, 2–3* [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.03.2023.

Oksana Verbitska,

PhD (Philosophy), Senior Researcher,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

62 Volodymyrska St., Kyiv 01033, Ukraine

e-mail: xenaver@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1459-954X>

T. Shevchenko in the Researches of Scholars of National Academy of Sciences of Ukraine in 1945

The article presents the reconstruction of the development of Shevchenko studies in a leading scientific institution – the National Academy of Sciences of Ukraine in 1945, based on the analysis of the documentary resources of the Archive Fund of the National Academy of Sciences of Ukraine as well as scientific materials, was carried out. In the process of research the most informative documents of the T. G. Shevchenko Institute of Literature (Fund 251, Inventory 11), Potebnya Institute of Linguistics (Fund 251, Inventory 11) and M. T. Rylskyi Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology (Fund 251, Inventory 11), resolutions of the Presidium of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR (Fund 251, Inventory 1) on honoring the memory of T. Shevchenko, as well as media publications of that time. The high level of information representativeness of the reporting documents made it possible to outline the historical cross section of the development of Shevchenko's studies, which testifies to the scholars' intensive work in various research fields during this period. The main thematic spectrum of the developed Shevchenko issues is highlighted – literary, textology, biography, ethnography and art history, bibliography. A special place belonged to the coverage of patriotic themes in the works and the global significance of T. Shevchenko's work. The work of scholars in preparation for the publication of volumes III–VI of the academic complete edition of the works of T. Shevchenko, their research of the epistolary, the principles of scientific description of autographs, the development of a scientific biography were noted. The article reviews the proposals for the return of the T. Shevchenko State Museum to the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR, scholars' participation in solemn events within the framework of the annual commemorations of T. Shevchenko's anniversary and in popularizing the poet's work among the public by giving lectures and reports in hospitals, institutions and universities. Special stress is on the difficulties of carrying out scientific work in the post-war circumstances and publishing already prepared works on T. Shevchenko because of the destruction of Ukrainian printing.

Keywords: archival documents, National Academy of Sciences of Ukraine, Shevchenko's studies, works of T. Shevchenko.